

Jaké místo zaujímá vědecká diplomacie v zahraniční politice jednotlivých států? Odpověď na tuto otázku se pokusíme vyvodit ze srovnání vědecko-diplomatických struktur sedmi evropských zemí (Německa, Francie, Itálie, Velké Británie, Švýcarska, Maďarska a České republiky), tří vyspělých mimoevropských zemí (Kanady, USA a Japonska), dvou rozvíjejících se zemí (Číny a Indie) a Ruska.

V této kapitole se budeme věnovat těm formám vědecké diplomacie, které se projevují v dvojstranných vztazích mezi státy; její multilaterální projevy budou předmětem samostatné kapitoly. Zamyslíme se nad podstatou a funkcí vědecko-technologických sítí, fungujících v součinnosti se zahraničními diplomatickými misemi, a u vybraných zemí popíšeme jejich význam pro vědeckou diplomacii.

I —Zahraniční vědecko-technologické zastoupení

1) Vědečtí poradci

Na zahraničních diplomatických misích velkých zemí pracují stálí zaměstnanci, kteří se zabývají otázkami vědy a technologie. V tradiční diplomatické terminologii náležejí do kategorie atašé (přidělců) – lze je tedy označit jako vědecké atašé (anglicky *science attachés*). Existují však i jiná označení: v angličtině se používají výrazy *science advisor*, *science officer*, *science diplomat* a *science counsellor*. Poslední uvedený výraz víceméně odpovídá funkci rady pro vědu a technologii, která je běžná ve francouzské nebo švýcarské diplomacii.¹ V této knize se při-

---

¹ To však neznamená, že bychom se na francouzských velvyslanectvích nemohli setkat s funkcí atašé: atašé pro vědu a technologii je pracovníkem podřízeným radovi.

držíme názvu *vědecký poradce*, jímž budeme souhrnně označovat pracovníky vědecko-technologických struktur v rámci diplomacie.

Vědecký poradce je pracovník podřízený velvyslanci a odpovědný za otázky související s vědou, technologií a inovacemi. Náplň jeho práce lze rozdělit do čtyř hlavních oblastí, jimž se věnuje v různé míře podle potřeb konkrétní země:

- Sběr a analýza informací. Vědecký poradce neustále sleduje dění v zemi, do níž byl přidělen, aby byl schopen rozpoznat a popsat tamní vědecký pokrok a investiční strategie v oblasti výzkumu, vývoje a inovací. Informuje mateřskou zemi prostřednictvím diplomatických depeší a rozesílá zprávy o vědeckých a technologických novinkách domácím výzkumným centrům, strukturám podporujícím inovaci a podnikům.
- Zprostředkovávání kontaktů mezi vědeckými obcemi obou zemí. Vědecký poradce se zasazuje o mobilitu doktorandů a výzkumníků mezi zemí, v níž působí, a svou vlastní. Podporuje existující vědeckou spolupráci a napomáhá při navazování nových partnerství tím, že vysílá či přijímá odborné pracovníky, pořádá semináře ke strategickým tématům a usnadňuje rozvoj struktur dvojstranné spolupráce.
- Podpora vědecké produkce a zvyšování vědecko-technologické prestiže své země. Vědecký poradce pořádá setkání, jež mají propagovat úspěchy významných vědců z jeho země, a přispívá k tomu, aby se jejich hlas stal součástí vědecké diskuse. Někdy při tom sahá k lobbingu u úřadů hostitelské země, jejichž podpora může být žádoucí při významných rozhodnutích na půdě mezivládních organizací, jak jsme viděli v předchozí kapitole.
- Přijímání zahraničních delegací. Vědecký poradce organizuje a doprovází návštěvy ministerských úředníků a pracovníků výzkumných ústavů. V obecnějším pohledu usnadňuje oboustrannou výměnu informací mezi vládními strukturami odpovědnými za výzkum a inovace.

Vědecký poradce má tedy v popisu práce informování, propagaci a upevňování vlivu. Slouží zájmům své země a prosazuje její hodnoty. Toto konstatování má všeobecnou platnost; zároveň však můžeme v práci každého vědeckého poradce vysledovat specifika, daná jak jeho domovskou zemí, tak zemí, do níž je vyslán. Tato specifika budou předmětem následující srovnávací analýzy.

2) Síť vědecko-technologických poradců

Vědečtí poradci a jejich pracovní týmy tvoří síť, která je vázána na soustavu zahraničních diplomatických misí. Naším cílem bude představit vědecké zastoupení několika významných států z hlediska jeho velikosti a geografického pokrytí.

Skutečně kompaktní vědecko-technologická síť s vysokým počtem zaměstnanců je výsadou zhruba desítky zemí. Další země vysílají své vědecké poradce jen do omezeného počtu hlavních měst. Menší státy pak mají zástupce pouze ve vybraných místech nebo svěřují na svých zastupitelských úřadech vědecko-technologickou problematiku pracovníkům, kteří se jí věnují jen částečně a kromě ní se zabývají i dalšími otázkami (univerzitní či kulturní spoluprací, ekonomickými záležitostmi apod.). V některých případech má poradce na starosti i sousední země, a může tak například sledovat dění v Kanadě ze svého postu ve Washingtonu. Analýzu této diplomatické oblasti komplikuje její různorodost a rychlý vývoj. Další nesnáz spočívá v tom, že údaje o struktuře vědecké sítě poskytované jednotlivými zeměmi jsou mnohdy kusé a nesořodé. To je třeba vzít v úvahu při interpretaci statistických dat, která zde uvádíme. Číselné údaje však umožňují alespoň hrubé srovnání jednotlivých národních koncepcí.²

Kromě vědecko-technologických sítí si v této kapitole povšimneme také „paralelních“ sítí, tedy zahraničních zastoupení provozovaných přímo výzkumnými institucemi. Tyto administrativní jednotky plní ve vztahu ke svým zřizovatelům tutéž úlohu, jakou plní diplomatická síť ve vztahu ke státní správě: vyhledávají kontakty, napomáhají při uzavírání partnerství, monitorují vědecko-technologické novinky a propagují odborníky ze své země. Zastoupení výzkumných organizací však nelze zaměňovat s výzkumnými centry, jež některé instituce zakládají v zahraničí. Údaje, které uvádíme dále, proto zahrnují pouze

---

² V roce 2008 německé ministerstvo zahraničních věcí zadalo k tomuto dosud málo probádanému tématu studii. Text, zveřejněný v dubnu 2009 pod názvem *Aufgabenkritische Analyse deutscher Aussenwissenschaftspolitik (AWP) in sechs ausgewählten Zielländern*, vypracovalo Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung (WZB). Zkrácená verze studie byla zveřejněna také v angličtině: Flink, T. – Schreiterer, U. (2010), „Science Diplomacy at the Intersection of S&T Policies and Foreign Affairs: Toward a Typology of National Approaches“, *Science and Public Policy*, 37 (9). Srovnávací analýzou národních vědeckých sítí se dále zabývá Berg, L.-P. (2010), „Science Diplomacy Networks“, *Politorbis*, 49 (2).

administrativní struktury (zastoupení, styčné kanceláře apod.), a nikoli vlastní výzkumné jednotky, jako jsou například ústavy německé Společnosti Maxe Plancka či v oblasti sociálních věd Smíšené jednotky francouzských výzkumných ústavů v zahraničí (UMIFRE).³

Ve zbylé části kapitoly se budeme podrobněji zabývat třinácti vybranými zeměmi. Nejprve uvedeme specifika jejich zahraniční politiky v oblasti vědy a výzkumu, a dále popíšeme, jak se tato politika projevuje v činnosti diplomatického aparátu. Závěr kapitoly tvoří stručné srovnání zjištěných faktů.

II —Vědecká diplomacie vybraných evropských zemí

1) Německo

Německá strategie výzkumu a inovace včetně její mezinárodní složky je popsána ve dvou koncepčních textech vypracovaných Federálním ministerstvem školství a výzkumu. První text, nazvaný *Strategie High-Tech*, byl zveřejněn v srpnu 2006; jeho aktualizovaná verze z července 2010 nese název *Ideas. Innovation. Prosperity. High-Tech Strategy for 2020*.⁴ Druhý dokument, *Strengthening Germany's Role in the Global Knowledge Society – Strategy of the Federal Government for the Internationalization of Science and Research*, zveřejněný v roce 2008 a aktualizovaný v roce 2014,⁵ poprvé stanoví cíle Německa v mezinárodní oblasti. Jeho autoři se netají ambicemi: Německo má upevnit svou pozici evropské výzkumné velmoci a stát se hybnou silou vědy a inovace na starém kontinentě.⁶

---

3 Stejně tak nebereme v úvahu agentury podporující studentskou mobilitu, jako je například francouzský Campus France či německá DAAD, ani instituce převážně zaměřené na šíření jazyka a kultury, jako je Goethe-Institut nebo Konfuciusův institut.

4 Spolkové ministerstvo školství a výzkumu (2010), *Ideas. Innovation. Prosperity – High-Tech Strategy for 2020*.

5 Spolkové ministerstvo školství a výzkumu (2008), *Strengthening Germany's Role in the Global Knowledge Society – Strategy of the Federal Government for the Internationalization of Science and Research*; Spolkové ministerstvo školství a výzkumu (2014), *International Cooperation – Action Plan of the Federal Ministry of Education and Research (BMBF)*.

6 Ve zmíněném textu spolkového ministerstva se uvádí: „Německo se hodlá stát hlavním aktérem strategického rozvoje v rámci evropské politiky výzkumu a inovace“ (op. cit., 2008, s. 27). Německá „High-Tech strategie“ je oficiálně prezentována jako „model pro

Mezinárodní úspěch této politiky má být zajištěn především zvyšováním viditelnosti země a jejím zatraktivňováním pro zahraniční badatele. Velká výzkumná centra zavedla programy na podporu doktorandů a mladých vědců. V roce 2013 tak německé instituce poskytly finanční podporu 30 000 vědcům a univerzitním pracovníkům z celého světa. Na tuto politiku byl vyčleněn nemalý rozpočet: v roce 2013 činily výdaje Německa na výzkum a vývoj přes osmdesát miliard eur, což je 2,85 % hrubého domácího produktu. Národní strategie Spolkové republiky Německo dále počítá se skupinou partnerských zemí, u nichž se prosazování vlivu a vědecká spolupráce považuje za prioritní: jsou to Brazílie, Čína, Indie a Jižní Korea. Pokud jde o Indii, je Německo již nyní po Spojených státech druhým nejčastějším partnerem pro společné vědecké publikace.

Program internacionalizace vědy a výzkumu vyhlášený v roce 2008 si také vyžádal rozhodné kroky v oblasti vědecké diplomacie: vláda nechala vypracovat zprávu o praxi v dalších zemích,⁷ rozhodla o zřízení německých domů vědy a inovací a posílila zahraniční síť vědeckých poradců o místní zaměstnance. V roce 2013 působilo na německých velvyslanectvích v dvaceti zemích celkem pětadvacet poradců, což odpovídá poměrně husté vědecké síti. Do Bruselu vyslalo Německo tři poradce, a ukázalo tak, že přikládá značný význam evropskému výzkumnému prostoru. Jeden poradce ve Varšavě a dva v Moskvě potvrzují historickou roli Německa jako mostu mezi Východem a Západem a jeho vliv ve východní části evropského kontinentu. Pouze v Oceánii nemá země žádné vědecké zastoupení.

Tabulka 3.1 uvádí počty německých vědeckých poradců podle regionů.⁸ Zahrnuje pracovníky vyslané na omezenou dobu na zahraniční zastupitelství, z nichž některé pověřilo přímo ministerstvo školství a výzkumu a jiné vyslalo ministerstvo zahraničních věcí; část těchto pracovníků spadá pod ministerstvo školství a výzkumu, avšak byli dočasně přeřazeni na ministerstvo zahraničních věcí, které je vyslalo do zahraničí. Je třeba zdůraznit, že mezi vědeckými poradci na velvyslanectvích nenalezneme univerzitní učitele ani výzkumníky, což lze

---

Evropu“. Viz např. publikaci *Germany Inspires Innovation – Welcome to Europe’s Leader in Science* (Spolkové ministerstvo školství a výzkumu).

⁷ Viz poznámku 2 výše.

⁸ V údajích nejsou zahrnuti podpůrní pracovníci najatí v místě zastoupení.

vysvětlit hluboce zakořeněnou tradicí nezávislosti této sféry na státní správě.

Tabulka 3.1: Němečtí vědečtí poradci ve světě (2013)

Oblast*	Vědečtí poradci
Afrika a Střední východ (2)	2
Severní Amerika (2)	5
Latinská Amerika (3)	3
Asie (7)	7
Evropa** (6)	8
Celkem	25

* V závorce je uveden počet zemí.

** Včetně Ruska.

Zdroj: Německé velvyslanectví v Itálii.

Kromě vlastní diplomatické sítě je pro německé zahraniční zastoupení charakteristická také „paralelní síť“ (tabulka 3.2). Hlavní výzkumná agentura Deutsche Forschungsgemeinschaft (DFG) má zastoupení v pěti zemích⁹ a také další tři instituce, jež jsou spolu s univerzitami odpovědné za veřejný výzkum, zřídily své kanceláře v zahraničí:

- Fraunhofer-Gesellschaft, organizace zaměřená na podporu průmyslově orientovaného aplikovaného výzkumu a inovací, má mimo Německo sedm zastoupení a čtyři styčné kanceláře;¹⁰
- Helmholtz-Gemeinschaft, další německé sdružení výzkumných ústavů, je zastoupeno v Bruselu, Moskvě a Pekingu;
- Leibniz-Gemeinschaft zřídila kancelář v Bruselu.

⁹ Její kanceláře se nacházejí v Moskvě, New Yorku, Novém Dillí, Tokiu a ve Washingtonu; v Pekingu bylo dále otevřeno Čínsko-německé centrum pro podporu výzkumu.

¹⁰ Zastoupení se nacházejí v Číně, Indii, Indonésii, Japonsku, Jižní Koreji, Rusku a Spojených arabských emirátech, styčné kanceláře v Brazílii, Indii, Malajsii a Rakousku. Fraunhofer-Gesellschaft dále otevřela šest výzkumných ústavů v USA a tři v Evropě. Viz Roy, S. (2010), *Le positionnement international de la Fraunhofer*, zpráva Oddělení pro vědu a technologii francouzského velvyslanectví v Německu, 10. březen; Roy, S. (2012), *Partenariat à l'international des différents organismes de recherche et agences de financement allemands*, zpráva Oddělení pro vědu a technologii francouzského velvyslanectví v Německu, 9. leden.